

O ŘÍŠI SÁMOVĚ

Naši předkové přistěhovali se do Čech z původní vlasti slovanské, jež byla na sever i na východ od Tater v širých rovinách polských a ruských. Nepřitrhli do naší vlasti najednou jako národ jediný, nýbrž kmen za kmenem. Z těch kmenů známe některé jménem, jako Sedličany, kteří se usadili v dnešním Loketsku, Lučany, kteří měli svá sídla na střední Ohři, Lemuze v poříčí Bíliny, Děčany při Ploučnici řece. Od nich na jih bydleli Litoměřici, na Mělnicku Pšované, při Jizeře Charváti, na Kouřimsku Zličané, při horní pak Vltavě měli sídla Doudlebi.

Nejmocnější byli vlastní Čechové, kteří se usadili uprostřed země od Řípu na jih, po nichž pak všechna země Čechy nazvána.

Když se tito kmenové do Čech přistěhovali, shledali zemi sice úrodnou, ale nevzdělanou.

Ohromné pralesy se černaly po horách na hranicích i vnitř země. Širé ty hvozdy hostily v šeru hojnost zvěře, také medvědy, rysy, vlky i ohromné zubry. V těchto divokých končinách, kdež bylo také dosti bažin a blat, usadili se jmenovaní kmenové při řekách a potocích a těžkou, vytrvalou prací proměňovali lesní poušť v úrodná pole. Osady hradili ploty z proutí spletenými nebo z trámů sroubenými. Také stavení a chlévy, stáje, kůlny i humna či stodoly roubili ze dřeva a kryli je slamou nebo rákosím. Vesnice, jež staveny po způsobu slovanském kolem okrouhlé návsi, byly sídlem vždy rodu jediného. Správce jeho slul starosta nebo vládyka.

Ženy si hleděly domácnosti, předly, tkaly plátno i sukno, šily šaty a roucha, čechle, rubáše, sukně mužské i ženské. Muži kromě sukní nosili hace čili nohavice, pláště, kožichy, pláště s kožišinou čili krzna.

Muži pásli stáda, hájili jich proti šelmám, pracovali na polích, mýtili lesy, honili a hubili divokou zvěř, a bylo-li nutno, bojovali všichni a statečně, ozbrojeni jsouce meči,

oštěpy, luky, mlaty; hlavy pak chránili lebkou či helmicí a těla dřevěnými štíty, kožemi potaženými.

Pohané jsouce věřili v bohy dobré i zlé, uctívali domácího bůžka, šetka, i duchy předků či dědy. V lesích i na polích, za dne i v tmavé noci zjevovaly se, jak předkové naši věřili, tajuplné zjevy buď dobré, nebo zlé, divé ženy, poludnice, jezinky, můry. Mrtvé spalovali a popel ukládali v popelnících do hrobů, nad něž nasypávali mohyly. K popelnickým kladli různé milodary i zbraň na cestu do věčnosti, neboť věřili v nesmrtelnost duše.

Že však naši předkové byli rozděleni na četné kmeny, kteréž často i vespolek boje sváděly, podařilo se časem nepřátelům, že je přemohli. Tak v 6. století po Kristu divocí kočovní Avarové plemene mongolského, kteří od východu z Asie vnikli až do Uher, prodrali se odtud až do Moravy a Čech, a podrobili si slovanské kmeny tu bydlící, páchali surovosti a odváděli množství poddaných do otroctví.

Avarská nadvláda trvala přes padesáte let, až konečně se Čechové chopili zbraně proti nim. Vůdcem jejich byl Sámó, cizinec, nejspíše Slovan z Polabska, jenž přišel za obchodem do Čech, kdež se jako válečník proslavil. Krvavými boji potřel Avary a zapudil je z Čech i ze sousedních slovanských zemí a dobyl si tím takové vážnosti, že jej uznali vladařem nejen Čechové a Moravané, nýbrž i Slované v dnešních Rakousích, Korutanech, ve Štýrsku a v Kraňsku, jimž my dnes Slovinci říkáme.

Veliká tato říše stala se nepohodlnou králi Dagobertovi, jenž panoval v říši francké, rozkládající se na západ od Čech. K ní příslušely dnešní Bavorsy, západní Německo i Francie. Dagobert král hledal nějakou záminku, aby mohl začít válku proti Sámovi. Tenkrát nebylo nikde valné bezpečnosti na cestách, zvláště však ne v pohraničních lesích, kterými se po úzkých stezkách brávaly průvody kupců s koňmi obtíženými zbožím. Přihodilo se, že slovanští kupci z Čech byli oloupeni na půdě francké, stejnou dobou však stalo se také franckým kupcům násilí na půdě české. Jak o tom Dagobert uslyšel, ihned vyslal posla na dvůr Sámův žádat náhrady za škodu kupců franckých. Sámó posla odmítl, ale ten, Sichar jménem, přestrojiv se za Slovana, pronikl lstně před panovníka, k němuž mluvil tak pánovitě, ano i hanlivě, že jej dal Sámó ze země vyvésti. Král Dagobert svolal ihned veliké vojsko a vytrhl do Čech proti Sámovi r. 630. Hlavní bitva strhla se pod Vogastisburkem, asi v ny-

nějším Chebsku, kdež Sámovo mocného nepřítele již očekával. Hrozná ta bitva trvala tři dni, až posléze Frankové, na hlavu byvše poraženi, dali se na útěk. Ani se ve svém ležení nezastavili, jak velikým kvapem pospíchali, aby se pohraničními hvozdy zdrávi dostali do své země. Vítězní Čechové zmocnili se opuštěného ležení a všecko v něm připadlo jim za kořist.

Sláva a vážnost Sámova vzrostla tímto velikým vítězstvím ještě více. Dervan, kníže Srbů z Polabských Slovanů, dobrovolně uznal jeho svrchovanost. Tak rozkládala se říše Sámova na půlnoc za hranice české, obsahujíc mimo Čechy starou Moravu, to jest Moravu s Opavskem a Slovenskem v Uhrách, a země Slovinců, t. j. Rakousy, Štyrsko, Korutany i Kraňsko.

Sámo, jenž měl dvacet dva syny a patnácte dcer, panoval celkem třicet pět let. O jeho smrti nezachovalo se nám zpráv ani o jeho rodině.

ŘÍŠE VELKOMORAVSKÁ

Slovanští národové, které Sámovo svou vládou spojil, nevydrželi po jeho smrti v tom mocném spolku. Čechové, Moravané, Slovinci oddělili se a každý z nich žil zas o sobě pod správou svých knížat a vojvod. Tak vzniklo z veliké, mohutné říše Sámovy několik menších. Z nich proslula nejvíce říše moravská. První její kníže, o kterém staré letopisy vypravují, byl Mojmir, jenž žil v 9. století po Kristu. Říše jeho obsahovala Moravu s Opavskem v Slezsku i celé Slovensko uherské až k Dunaji. Sídlo měl na mohutném hradě Velehradě. Byl to hrad většinou dřevěný, jak staré slovan-ské hrady bývaly, pevný však zvláště vysokými náspy čili valy, které ještě zpevňovány bývaly hradbou z kolů nebo plotů sroubených ze silných klad.

Po smrti Mojmirově stal se knížetem synovec Mojmirův Rostislav r. 846 s pomocí německého krále Ludvíka. Za tuto pomoc domáhal se pak Ludvík vrchního panství nad Moravou tak, aby Rostislav byl mu knížetem poddaným. Statečný však Rostislav tomu se opřel i podnikl za samostatnost své vlasti válku proti Ludvíkovi a bojoval s ním šťastně. Rostislav byl nejen udatný, ale také moudrý. Viděl, že samotný meč by národa jeho trvale neuhájil, že nejlepší ohradou i zbraní mu bude, přijme-li víru křesťanskou a její

vzdělanost a vyrovná-li se jí německým sousedům dříve již pokřtěným. Staral se o to tím více, poněvadž sám už byl křesťanem.

Učení křesťanské a slovanské obřady, jež přinesli svatí apoštolové Cyril a Metoděj, zalíbily se nejen Moravanům, nýbrž i Slovanům za Dunajem na západ při Blatenském jezeře i bratrským Čechům. Dílu obou bratrů se znamenitě dařilo přes všelike nesnáze, které jim činili bavorští biskupové, obzvláště pak sv. Metoději, když se stal arcibiskupem moravským. Povýšení sv. Metoděje pobouřilo biskupy bavorské tak, že popudili krále Ludvíka k válce proti říši moravské. Rostislav se však statečně bránil, a již již vítězil, v tom jej zradil synovec jeho Svatopluk, jenž dychtil po vládě nad celou říší. Ten strýce svého lstivě zajal a vydal králi Ludvíkovi, kterýž dal jej ze msty oslepit a pak zavřít v jednom klášteře v Němcích r. 870. V tom zajetí trávil nešťastný Rostislav trdně ostatek života a tam také dokončil roku nám neznámého slavný ten panovník, přítel svatého Metoděje a dobrodinec národa českoslovanského.

Svatopluk nedosáhl ihned po čem dychtil. Němci mu nedůvěřovali, když dopustil se zrady na své krvi. Moravy zmocnili se sami a Svatopluka uvěznili. Teprve když se Moravané vzbouřili proti jejich vládě, propuštěn Svatopluk z vězení a Karloman, syn Ludvíkův, hleděl ho zas udobřit, aby jeho pomocí a radou přemohl Moravany. Než Svatopluk smířil se jen na oko; tajně se dohodl se svými krajany, přepadl s nimi vojsko německé a potřel je.

Král Ludvík vypravil vojsko proti němu i proti Čechům, kteří se s Moravany přátelsky spojili proti společnému nepříteli. Než vojsko Ludvíkovo odtáhlo s nepořízenou z Čech i z Moravy. Svatopluk pak sám se obořil na Karlomana, a vtrhnuv vítězně až za Dunaj, přinutil protivníky své k míru. Krajiny uherské za Dunajem na západ, obydlené tenkrát Slovy, připojil k svému panství. Pak i na sever rozšířil svou říši do západní Haliče, přes Slezsko a v dnešním Německu až k Labi proti Magdeburku v Sasku, kdež tenkrát obývali kmenové polabských Slovanů. I český kníže Bořivoj, jenž přijal křesťanství od sv. Metoděje i s manželkou Lidmilou, musil uznávati vrchní panství mocného Svatopluka.

Tak založena po druhé velká říše slovanská. Svatopluk ji také zachoval a obhájil mečem proti všem nepřítelům, nerozuměl však, že by víra křesťanská s obřadem slovan-

ským upevnila jeho říši. Neuznával proto zásluh sv. Metoděje, ano byl při jeho protivnících, zvláště při Němci Vichingovi, jenž přízní Svatoplukovou stal se biskupem nitranským. Tyto neshody trvaly až do smrti sv. Metoděje r. 885. Svatý ten apoštol slovanský pochován byl na Velehradě, kdež sídlil a odkudž po tolik let blahodárně působil. Protivníci jeho nabyli vrchu a pronásledovali kněží slovanské, z nichž mnozí se vystěhovali z říše Svatoplukovy do Bulhar. Tou dobou panoval v Němcích Arnulf, jenž si vzal za úkol zničiti říši Svatoplukovu. Když však moravského krále nemohl přemoci, povolal si na pomoc divoké Maďary, národ kočovný kmene mongolského, kteří si tenkrát dobyli nových sídel v Multánsku. Ti vtrhli do Uher, odtud pak doráželi na Svatopluka, jenž je statečně odrážel. Ve čtvrtém však roce té kruté války zemřel Svatopluk roku 894, napomenuv na smrtelném loži syny své ke svornosti. Napomínal však nadarmo, neboť mladší jeho syn Svatopluk vzepřel se staršímu Mojžírovi, jenž zdědil po otci říši. Tenkrát také čeští knížata Svyatopluk a Vratislav, synové Bořivojovi, chtěli se vytrhnouti z moci Mojžírovy a proto si, pohříchu, raději vyžádali pomoci Arnulfovy. Mojžír nemohl jim v tom zabrániti; svého bratra však přemohl a zapudil.

Maďaři zatím, usadivše se trvale v uherských rovinách při Tise a Dunaji, doráželi nejen na Moravu, než začali také loupeživě najížděti do Němec. Kníže Mojžír se jim zmužile bránil. Četné však a výborné jejich jízdy, jejich náhlým útokům nemohl tenkrát žádný odolati. I hrdinský zápas Moravanův a jejich knížete byl marný. Podlehli v krutých těch bojích, zahynul jejich kníže a my ani na určito nevíme, kde a kdy se tak stalo. Snad ve veliké bitvě u Prešpurka roku 907. Rozlehlá mocná říše kdysi Rostislavova a Svatoplukova i s markou východní dostala se pod panství maďarské.

ŘÍŠE ČESKÁ V X. STOLETÍ

Říše velkomoravská zničena návaem maďarským; Čechové však se ho uhájili za správy svého moudrého knížete Vratislava I. Od něho pochází kostel sv. Jiří na hradě pražském, vzácná památka románského stavitelství v Čechách.

Když Vratislav I. zemřel okolo r. 920, zanechal nezletilé syny Václava a Boleslava. Za staršího Václava vládl

matka jeho Drahomír, jež pocházela z Luticů, kmene Polabských Slovanů. Tenkrát žila ještě Lidmila, vdova po knížeti Bořivojovi, proslavená zbožným životem. Kněžna Drahomír, obávajíc se o vladařství, dala ji zavraždit na jejím sídle, hradě Tetíně. Když pak Němci krutě doléhali na Polabské Slovany a chtěli si je podrobiti, vyslala Drahomír krajanům vojenskou pomoc. Proto vtrhl pak německý král Jindřich, řečený Ptáčník, do Čech a pronikl až ku Praze. Mladý kníže Václav, jenž zatím už nastoupil, dohodl se po dobrém s králem Jindřichem, poněvadž viděl, že by přesile neodolal.

Mírná vláda knížete Václava, jinak mužného a statečného, nelíbila se některým velmožům ani mladšímu bratru jeho Boleslavovi, jenž měl za úděl zemi pšovskou, odkud pocházela jeho babička. Tu si také vystavěl nový hrad Boleslav po něm nazvaný, ne však ze dřeva sroubený s hliněnými náspy, nýbrž po způsobu římském zděný, kamennými hradbami obehnaný. Boleslav, jenž byl prudké povahy, dal se od nespokojených velmožů tak popuditi, že bratra Václava, kterého si pozval do Boleslavě na posvícení, přepadl se svými pomocníky a zabil dne 28. září r. 935. Kníže Václav pochován nejprve v Boleslavi, později na hradě pražském v kostele sv. Víta, jež byl založil, a záhy vzýván jako světec a ochránce národa českého.

Boleslav I. dosáhl vlády, ale zločin jeho jej tížil a hořce ho litoval. Jak počal vládnouti, již mu nastal boj s německým králem Ottou I. Boleslav přemohl dvě jeho vojska, než válka tím nebyla skončena. Plných čtrnácte let bojoval s mocným sousedem, až posléze se s ním smířil a slíbil mu odváděti roční poplatek. Po tom smíru žil s císařem Ottou I. v dobré vůli, ano poslal mu tisíc vojáků na pomoc proti Maďarům, kteří pak byli v Bavořích u Augspurka na hlavu poraženi roku 955. Když se Maďaři z té výpravy vraceli domů, chtěli si ztrátu kořisti nahradit a vtrhnouti do Čech. Než Boleslav je na hranicích své říše rozprášil, ano jejich vůdce zajal. Po tomto vítězství je pronásledoval a vybojoval na nich celou Moravu i se Slovenskem v Uhrách. Také jiné části bývalé říše Svatoplukovy opanoval, totiž západní Halič s Krakovem a skoro celé Slezsko. V těchto končinách hraničil s Poláky, národem Čechům blízce příbuzným. S polským knížetem Mečislavem žil v dobrém přátelství a dal mu dceru svou Doubravku za manželku. Ta pak se o to

přičiňovala, aby víra křesťanská se ujala mezi Poláky, a proto také povolala mnohé české kazatele do říše polské.

Tak rozšířil Boleslav I. říši českou a utužil knížecí moc, někdy i násilně, pročež i Ukrutným nazýván byl; zemřel roku 967.

Syn jeho Boleslav II. byl rovněž statečný panovník. Říši po otci zděděnou zachoval, ano ještě rozšířil, opanovav na čas východní Halič, takže česká říše hraničila tenkrát také s ruskou. V Čechách samých rozšířil moc knížecí ještě více než jeho otec. Jednotlivé kmeny v Čechách, jako Lemuzi, Litoměřici a jiní, neměly již svých vojvod, nýbrž všechny byly poddány přímo pražskému knížeti. Ano tenkrát už přicházela v zapomenutí jména jednotlivých těch kmenů a všechny nazývány po kmeni českém Čechové. Země dělila se na kraje či župy, do kterých kníže dosazoval své úředníky. Jemu patřily ohromné hvozdy při hranicích země a všechna půda, která nebyla ještě vzdělána. Kromě toho dostával kníže roční daň i cla a mýta, jež se vybírala buď na tvrzích, hlavně však u „bran zemských“, to jest u hradů postavených na pokraji pomezného hvozdů při stezkách vedoucích do cizozemsku. Odtud kupci přiváželi do Čech jemná sukna i hedvábí, zbraň, sůl. Z Čech pak vyváželi med, obilí, koně, také otroky, kteří bývali hlavně zajatci váleční.

Boleslav I. razil už svou minci. Před tím užívali naši předkové v obchodě peněz cizích, doma však také šátečku jako síť tkaných, jež měly určitou cenu. Škol bylo poskrovnu, hlavně jen při klášterích. Často ani vznešení lidé neuměli čísti ani psáti, jakož bylo také u sousedních národů.

Měst ještě nebylo. Jen pod župními hrady utvořila se podhradí, kdež přebývali řemeslníci a konávaly se trhy. Takové podhradí byla prvotně také Praha, tenkrát ještě neveliká, většinou dřevěná, s domy namnoze slamou krytými. Rozkládala se již po obou březích Vltavy se zvláštní čtvrtí židovskou. Přes Vltavu vedl most dřevěný. Tenkrát zakládány kláštery, tehda sídla učenosti a vzdělanosti.

Zvláštní zásluhy si Boleslav II. dobyl, že pro svou říši vymohl biskupství, jež založeno roku 973. Prvním biskupem byl zvolen Dětmar, rodilý Sas, jenž léta již meškal v Čechách a uměl česky. Po něm zvolen za biskupa sv. Vojtěch z rodu Slavníkovců, který staral se horlivě o vyhubení zbytků pohanských. Avšak rozmrzen jsa, že se mu dílo nedařilo, jak si přál, odešel ze země hlásat křesťanství pohanským Prusům, kde našel mučednickou smrt. V Čechách pak vy-

huben byl jeho rod na hradě Libici od Vršoviců a Boleslavu II. připadlo jejich území, jež se rozkládalo v severovýchodních, východních i jižních Čechách.

Tak se stal Boleslav II. neomezeným pánem celých Čech. Získal vážnost sobě a českému jménu i u sousedů. Měl zalíbení ve zbrani, byl muž bojovný, zároveň však zbožný, otec sirotkův a ochránce vdov. Zemřel r. 999.

ŘÍŠE ČESKOPOLSKÁ ZA BOLESLAVA CHRABRÉHO A BŘETISLAVA I.

Boleslav III., jež nazývali podle barvy vlasů Ryšavý, byl nehodný nástupce svého otce Boleslava II. Byl lakomý, mstivý a tak ukrutný, že ani vlastní jeho bratři Jaromír a Oldřich nebyli před ním jisti životem. Proto uprchli do Němec. Tenkrát panoval v Polsku jejich bratranec Boleslav, syn Mečislava I. a české Doubravky, jemuž pro velikou udatnost dáno příjmení Chrabrý. Ten, vida nestatečnost a nedbalost Boleslava Ryšavého, odňal mu Krakov s okolím, Slezsko, Moravu i Slovensko uherské. Boleslavu Ryšavému zbyly toliko samotné Čechy, ale tu panoval tak surově a krutě, že se Čechové roku 1002 proti němu vzbouřili. Návodem Vršoviců povolán za knížete Vladivoj, mladší bratr Boleslava Chrabrého, který však za rok zemřel. Tu se Boleslav Ryšavý ujal zase vlády a mstil se krutě, zvláště na Vršovicích. Dlouho však hrůzu neplodil, neboť Boleslav Chrabrý, zmocniv se ho dal jej oslepit a do Polska zavézt. Boleslav Ryšavý tam po letech bídne dokonat, nikým nežen, mnohými proklínán.

Když jej Boleslav Chrabrý tak odklidil, vtrhl sám do Čech, kdež ho s radostí vítali, neboť doufali, že statečný a rázný panovník obnoví zase pořádek a klid. Tak spojeno Polsko s Čechami a Praha stala se hlavním městem veliké té říše. Mocný soused, německý císař Jindřich II., žádal na Boleslava Chrabrého, aby jej uznal za svrchovaného pána. Když chrabrý panovník tak neučinil, došlo k válce. K císaři Jindřichovi přidali se oba kněží Jaromír a Oldřich a podařilo se jim s předvojem vniknouti do Čech, neboť přátelé jejich v Čechách uvolnili jim bránu zemskou v Krušných horách. Oldřich pak táhl dále až k hradu pražskému, kterého se zmocnil lstí. Poláci uprchli po krátkém boji, v němž také zahynul Soběbor, bratr sv. Vojtěcha, bojuje na straně

polské. Také z ostatních míst a krajin Poláci vypuzeni roku 1004, takže trvala říše českopolská, tenkrát vedle německé v Evropě nejmocnější, jenom rok.

Když byla Praha dobyta, uveden hned nazejtří Jaromír na hrad a tu po starodávném způsobu u přítomnosti všeho lidu dosazen na knížecí stolec, při kterémž nastolení ukázali mu, jako každému novému knížeti, lyčené střevíce praotce jeho Přemysla oráče. Jaromír byl kníže dobromyslný, ale vůbec nešťastný. Sotva nějaký rok vládl, již ho s knížecího stolce vypudil a oslepti dal vlastní jeho bratr Oldřich, jenž se zatím oženil s vesnickou dívkou Boženou, dcerou Křesinovou. Jaromír pak žil zraku zbaven v ústraní jako ve vězení na hradě Lysé nad Labem. Kníže Oldřich, rázný, někdy až ukrutný, byl náruživý lovec. Jednou honě v lesích sázavských, zastal poustevníka postavy vysoké a vážné. Byl to kněz Prokop, rodilý z Chotouně u Českého Brodu, muž života zbožného, vyučený na knihách slovanských. Kníže Oldřich tak si jej oblíbil, že mu pak vystavěl klášter v sázavské krajině. Prokop stal se opatem toho kláštera, a když zemřel r. 1053, uctíván záhy jako svatý. Čechové vzývají ho jako patrona, jenž podle pověsti přijde se svatým Václavem a blanickými rytíři na pomoc naší vlasti, až jí bude nejhůře.

Za Oldřicha začala se znovu rozšiřovati moc českého knížetství. Když v Polsku zemřel roku 1025 slavný král Boleslav Chrabrý, nastaly tam smutné časy, neboť nástupce jeho a syn Mečislav II. byl vlády nedbalý. Proto snadno na něm vybojoval uherský král Štěpán Slovensko a část Moravy. Také kníže Oldřich vypravil vojsko proti Polákům; syn jeho Břetislav opanoval Moravu, odkudž mocnou rukou zapudil Maďary. V míru, umluveném s králem Štěpánem, byla stará Morava rozdělena tak, že nynější země moravská připadla k Čechům, Slovensko pak spojeno navždy s Uhrami.

Vítězný Břetislav rozdělil Moravu na župy, jak bylo v Čechách. Středem žup byly hrady. Břetislav staré hrady opravoval a vystavěl některé nové na ochranu pomezí; zvláště založil Opavu proti Polsku a Břeclav proti Uhrám. Když přišel na svatá místa, kde prve stával Velehrad, rozplakal se velice, vida všechno pusté a zbořené. Proto všecku kořist, kterou odňal Uhrům, obrátil na obnovu kostelův a oltářů staroslovanských ke službám božím.

Když r. 1037 kníže Oldřich zemřel, ujal se vlády Břetislav. Ten stal se zas obnovitelem české slávy a moci, jaká bývala za prvních dvou Boleslavů.

Tou dobou strhly se v Polsku po smrti Mečislava II. zmatky o trůn; i vytrhl Břetislav do Polska. Nejprve opatnoval Slezsko a Krakov s okolím, odtud pronikl až do Velkopolska, t. j. do dnešního Poznańska, kdež se zmocnil hlavního města Hnězdna a v něm ostatků sv. Vojtěcha, kteréž s velkou slávou přenesl do Prahy.

Vítězství Břetislavova hnětla německého císaře Jindřicha III., jemuž překáželo, že Břetislav obnovil říši česko-polskou. Proto začal válčiti s českým knížetem, který však se nelekł a hrdinsky se chystal, aby obhájl své samostatnosti. V průsmyku všerubském, kudy nepřítel z Bavor obyčejně vnikal do Čech, poručil Chodům u Domažlic nadělati zásek a tu pak porazil císaře Jindřicha i jeho silné vojsko r. 1040. Na památku toho vítězství dal Břetislav v tom průsmyku postavit kostelík sv. Václava, jenž se tam po dnes, ovšem už přestavěný, v lesnaté krajině probělává. Císař Jindřich, nemoha zapomenouti na svou porážku, vypravil se příštího roku s dvojím vojskem do Čech, a poněvadž mu německý poustevník Vintíř ukázal tajnou stezku přes šumavské hory a lesy, dostal se bez překážky do země a donutil přesilou Břetislava, že ustoupil až ku Praze. Tu pak smluven mír, podle kterého se musil český kníže vzdáti polských zemí. A tak mu zůstaly zase jen Čechy s Moravou.

Aby pojistil země své proti vpádům nepřátelským, usadil v pomezích lesích strážce, kteří měli hlídati stezek zemských. K výživě dal jim dílce z polí knížecích a osvobodil je od jiných povinností. Takoví krajištníci byli Chodové a Králováci.

Břetislav měl 5 synů. Chtěje předejiti sváry, které by mohly vzniknouti mezi nimi nebo jejich potomky o stolec knížecí, vydal zákon, aby za knížete byl povolán po každé nejstarší člen z rodu Přemyslova. Ostatním měly dány býti údíly na Moravě nebo v Čechách, kde by vládli pod svrchovaností knížete pražského.

Břetislav byl panovník statečný a moudrý. Umřel r. 1055 v nejlepším mužském věku. Tělo jeho bylo s velikým pláčem všeho lidu pochováno v chrámě sv. Víta.

ŘÍŠE ČESKÁ ZA PŘEMYSLA II.

Přemyslovci se záhy prohřešovali proti Břetislavovu zákonu o posloupnosti tím, že stolec knížecí dostávali proti právu mladší členové toho rodu. Když pak starší, maje na

trůn právo, se tomu vzpíral, povstávaly tuhé boje mezi Přemyslovci i v národě samém, jak se přidával buď k tomu nebo onomu kněžici. Zápasy ty hubily zemi a škodily říši české také tím, že Přemyslovci často si volali německé císaře na pomoc, kteří pak z toho si osobovali vrchní panství v Čechách.

Z nástupců Břetislavových získali titul královský Vratislav II. roku 1086 a Vladislav II. roku 1156. Trvale pak zůstal název království při říši české za Přemysla Otakara I., za něhož také staly se Čechy královstvím dědičným.

Za panování syna Přemysla I., krále Václava I., uvedeny do Čech obyčeje rytířské a kolby či turnaje. Tenkrát také vystavěno mnoho rytířských hradů po způsobu francouzsko-německém. Hradů ty lišily se od starších slovan-ských dřevěných, že nebyly budovány na ostrozích nebo v rovině mezi vodami nebo močály, nýbrž na kopcích a na nepřístupných skalách a všechny od kamene, zpevněné baštami a věžemi. Tak jako král Václav I. přál německým obyčejům, tak také páni, kteří dávali svým hradům německá jména, jako páni z Rosenberka, z Valdštejna, ze Šternberka atd.

Velikou zásluhu získal si Václav I. tím, že zarazil postup divokých Mongolů, deroucích se do Evropy, a z Moravy je vypudil.

Nebývalou slávu zjednal českému království syn Václava I., Přemysl Otakar II., jenž po smrti svého otce 1253 nastoupil u vládu. Již jako králevic byl zvolen od šlechty rakouské za vévodu rakouského a oženil se s Marketou, sestrou Fridricha, posledního panovníka po meči z rodu babenberského, jenž před tím r. 1246 zahynul v boji s Uhry. Přemysl Otakar II. jsa králem pečoval o zvelebení své moci.

Aby důchody královské rozmnožil, přijímal, jako již otec jeho činil, německé osadníky, kterým vykazoval části pomezího lesa, aby jej vykáceli a pole si tu zařídili, nebo usazoval německé řemeslníky v podhradích nebo jim zakládal nová města a dařil je mnohými právy a výsadami. Města tato králi založená slují podnes města královská a z nich některá, jako Polička, Vys. Mýto, Bydžov, mají název královských věnných měst, poněvadž důchody z nich věnovány bývaly české královně, když ovdověla.

Za panování Přemysla Otakara II. přibýlo obyvatelstva v Čechách i na Moravě, řemesla se povznesla a obchody dobře šly, poněvadž byla po celé říši všude veliká bezpečnost.

Přemysl II. rozšířil panství své tak, že od časů Bole-slava II. nepanoval žádný panovník český tak veliké říši jako on.

K dosavadním svým zemím, k Čechám, Moravě, Lužici a Rakousům připojil také vévodství štyrské, jež vybojoval na králi uherském Belovi IV. slavnou bitvou u Kressenbrunnu r. 1260, ačkoliv měl jen 100.000 mužů proti 140.000 vojska uherského. Ve vojsku Přemysla II. vynikal zvláště pluk českých jezdců, sedm tisíc mužů od hlavy do paty v železe oděných. Čechové bojovali u Kressenbrunnu pod korouhví sv. Václava, zazpívavše před bitvou vroucně „Hospodine, pomiluj ny“!

Vojenská sláva českého krále roznesla se po té bitvě široko daleko po Evropě. Divocí Tataři nazývali Přemysla II. králem železným od pluku jeho obrněných jezdců, jinde v cizině slul králem zlatým od nádhery svého dvora a velké štědroty.

Devět let po bitvě kressenbrunnské zdědil po příbuzném Oldřichovi Korutany, Kraňsko a Istrii. Tehda nabyla říše jeho největšího rozsahu. Vládl Čechům a jim příbuzným Slovincům, jakož i Němcům. Rozkazů jeho posloucháno od krkonošských hor až po moře Adrijské. Říše jeho sice nebyla největší v Evropě, ale on jako panovník byl ze všech nejmocnější. Ke dvoru jeho do Prahy přicházela vyslanectva mnohých králů a knížat i poselstva chána mongolského. Tenkrát nebylo v Němcích žádné vlády. Císař Richard byl jenom podle jména císařem a v Němcích ani nepřebýval, nýbrž v Anglii. Když zemřel, sešlo se šest německých knížat volitelů, aby zvolili nového panovníka. Sedmým volitelem byl český král; než těch šest Přemysla II. k volbě nepozvalo, a proto když zvolili (r. 1273) hraběte Rudolfa Habsburského za vládce německého, Přemysl ho za krále neuznal. Když pak nový panovník na něm také žádal, aby se vzdal alpských zemí, a Přemysl tak neučinil, došlo k válce. S Rudolfem Habsburským spojil se uherský král a také většina šlechty z alpských zemí. Nicméně vypravil se Přemysl Otakar II. zmužile proti tolika nepřátelům; ale když ho zradila i valná část českých pánů, kteří se za jeho zády vzbouřili, musil s Rudolfem Habsburským smluviti mír a vydati alpské země. Brzo potom však nastal nový spor mezi císařem Rudolfem a králem Přemyslem II., neboť císař příliš bral v ochranu nevěrné pány české a vyžadoval pro sebe i právo o nich rozhodovati. Tu český král, aby samostat-

nosti své obhájl, podstoupil novou válku. Ačkoliv měl menší vojsko nežli císař Rudolf, svedl bitvu r. 1278. Stalo se u Dürrenkrutu v den sv. Rufa. Přemysl sám bojoval jako lev a již mu kynula naděje na vítězství. V rozhodném však okamžiku, když bylo nejvíce třeba posily, nepřivedl Milota z Dědic zálohu vojska, jak mu nařízeno. Tu král nestál již o život a vrhl se tam, kde byl nejzuřivější boj. Když koně pod ním zabili a raněn padl na zemi i zlomil meč, bodalo ho bezbranného několik rytířů rakouských, až krvácející ze sedmnácti ran, vydechl hrdinskou duši; a pak ještě zohavili ze msty mrtvé jeho tělo.

Když se Rudolf o jeho smrti dověděl, dal mrtvolu jeho čestně pohřbíti ve Vídni. Odtud mrtvý král později přes Moravu do Prahy dovezen a tu pochován na hradě královském v kostele sv. Víta.

Říše, kterou zbudoval, ztenčena již za jeho živobytí. Po jeho smrti opanoval Rudolf Habsburský Moravu a ponechal si ji na pět let. V Čechách ustanoven za vladaře příbuzný padlého krále, Ota Braniborský, poněvadž jediný syn Přemysla Otakara II. byl teprve sedmiletý.

ŘÍŠE ČESKOPOLSKÁ ZA VÁCLAVA II.

Vláda Oty Braniborského byla neštěstím naší vlasti. I k rodině královské, ač byl s ní příbuzný, bídě se zachoval. Vdovu po Přemyslovi II. Kunhutu i synáčka jejího Václava, útlé pacholátko sedmi let, dal vězniti na hradě Bezdězi. Když se podařilo královně odtud prchnouti, zavezl Ota mladého krále do Němec, nejprve do Žitavy, pak do Berlína a posléze do Špandavy. O vzdělání českého prince nikdo se nestaral; ani číst ani psát ho neučili. Ale ani o jeho tělesné potřeby jak náleží nepečovali. Václav míval hlad a musil chodit v chatrném obleku i v roztrhané obuvi.

A dědictví jeho, české království, v ten čas hrozně zkoušelo. Ota, pobrav poklady kostela svatovítského, utiskoval český lid, on i jeho úředníci a žoldnéři, hlavně z Branibor povolaní. Tu šlechta česká, pobouřená takovým nešlechetným jednáním, chopila se zbraně proti Braniborům. I nastal boj velice krutý, kterým naše vlast hrozně trpěla. V těchto bojích vyznamenal se zvláště český pán Hynek z Dubé. Posléze musel se Ota Braniborský s českými pány narovnat. Především musili jeho Braniboři z Čech a správa

království pak svěřena rodilým Čechům. Ota vydal za peněžitou náhradu také královici Václava, jenž se navrátil do vlasti r. 1283. Čechové uvítali dvanáctiletého dědice královské koruny s velikou radostí a slávou. Poněvadž sám ještě nemohl kralovati, ujala se vlády matka jeho Kunhuta, kteráž po svém útěku se provdala za znamenitého českého pána Záviše z Falkenštejna, rodu pánů z Rožmberka.

Když Kunhuta zemřela, vladařil za mladého Václava Záviš z Falkenštejna. Ale poněvadž upadl v podezření, jako by si chtěl samostatné panství založiti, byl jat a uvězněn, a když se jeho příbuzní proti králi vzbouřili, smrti pokutován pod hradem Hlubokou na louce, kdež podnes říkají „na pokutě“.

Král Václav pak bez překážky vládl, a to moudře. Staral se o pořádek v zemi, o bezpečnost na silnicích, a proto rozmáhaly se obchod i řemesla. Z těch měl dobré důchody a nad to doly kutnohorské vydávaly tolik stříbra, jako nikdy před tím. I zvelebil král českou minci tak, že i v cizině byla hledána. Za něho raženy první české groše, jež se počítaly na kopy.

Bohatství své nejjasněji ukázal o své korunovaci, na kterou sezval veliké množství knížat z okolních zemí, kdy sjel se do Prahy veliký počet biskupů a rytířstva domácího i cizího. Na králův náklad častováno tisíce hostí; jen vajec spotřebováno za více nežli za 32.000 korun. Na náměstí teklo z několika studní schválně zřízených víno bílé i červené pro každého.

Moudrost a moc krále rozhlásila se tak, že část panstva polského nabídla mu vládu v knížetství krakovském. Také knížata v Slezsku, jež tenkrát bylo částí říše polské, uznali Václava za svého vrchního pána. Když pak zahynul ve Velkopolsku čili v Poznaňsku král Přemysl, požádala šlechta té země Václava, aby jím panoval. I vypravil se do Polska a byl ve Hnězdně na krále polského slavně korunován r. 1300. Tím spojena říše česká s polskou. Moc českého krále sahala od Šumavy až po Vislu a San a na sever až k Baltickému moři, neboť Pomořany patřily tenkrát k polské říši. Král Václav zůstal sídlem v Praze, Polsko spravoval jeho náměstek, český pán Hynek z Dubé. Za vlády Václavovy byl i v Polsku pokoj a pořádek.

Moc krále Václava byla taková, že mu mnozí záviděli, zvláště německý císař Albrecht. S tím se dostal Václav do války. Albrecht vtrhl do Čech a oblehl Kutnou Horu, po

jejímžto stříbře dychtil. Než v jeho vojsku vypukla nakažlivá nemoc, a když král Václav blížil se s vojskem, dal se Albrecht na kvapný ústup a odtáhl s nepořízenou. Václav chtěl mu oplatit a chystal se příštího roku vojensky do Rakous, než v tom se roznemohl a zemřel r. 1305 a pochován jest v klášteře zbraslavském, který založil na počátku vlády.

Král Václav byl pobožný, dobromyslný a spravedlivý. Co na vzdělání v mládí bez své viny zameškal, hleděl později dohoniti. Těla však a zdraví byl slabého. Z toho se dá vysvětliti, že se hromu bál a skrýval se i ve skřini, ostatky svatých vyložené, když zuřila bouře, ano že i omdlával, spatřil-li kočku. Říše českopolská se po jeho smrti neudržela. Mladičký jeho syn a nástupce, Václav III., z počátku se o vládu nestaral. Toho užil polský kníže Vladislav Lokytek a chtěl se zmocniti Polska. Václav III. konečně proti němu vytrhl do pole; ale do Polska se nedostal, neboť byl v Olomouci r. 1306 německým rytířem úkladně zavražděn. Václavem III. vyhasl rod Přemyslovců po meči.

ŘÍŠE KARLA IV.

Po smrti krále Václava III. nastaly boje o trůn český, až pak trvale zůstal Janu Lucemburskému, jenž měl za manželku ušlechtilou Elišku, sestru Václava III. Jan Lucemburský, vyhledávaje rytířská dobrodružství a války, meškal většinou v cizině. Tyto výpravy stály mnoho peněz; když králi důchody nestačily, vymáhal si v Čechách peníze způsobem nezřízeným, někdy až násilně, a upadl do dluhů. Království české za jeho vlády hynulo; nebylo bezpečnosti, loupežnictví se rozmáhalo, lid chudl a utiskován jsa nemohl se dovolati spravedlnosti. Jan Lucemburský zahynul hrdinsky, bojuje v bitvě u Kreščaku, kdež pomáhal francouzskému králi proti Angličanům (1346).

Po něm se ujal vlády v Čechách syn jeho Karel. Za mládí svého strávil mnoho let ve Francii a také v Itálii, kdež seznámil se s výtečnými muži a nabyl znamenitého vzdělání i lásky k umění. Nastoupiv postaral se především o pořádek a bezpečnost i o to, aby spravil opět důchody královské a vyplatil panství korunní otcem zadlužená.

Čechy miloval srdcem upřímným, v nich měl největší zalíbení a miloval je jako vyvolený, vzácnější sad mezi

ostatními poli. A v té zahradě nejutěšenějším místem byla mu Praha. Již jako králevic obnovil královský hrad pražský, jenž za jeho otce zpustl, a položil základ k nádhernému chrámu sv. Víta zrovna toho roku, kdy biskupství pražské bylo povýšeno na arcibiskupství (1344). Karel ozdobil pak Prahu i jinými krásnými stavbami, jako byly kamenný most a na Novém Městě, jež založil, kostel na Karlově a klášter emauzský čili na Slovanech; ten proto se tak nazýval, že v něm mniši, Karlem IV. z Charvátska povolání, konali bohoslužby jazykem slovanským. Než i mnohé hrady dal Karel IV. vystavěti. Z nich nejslavnější byl krásou a nádherou Karlštejn. Na hradě tom se chovala česká koruna královská, kterou Karel dal nově zhotoviti a zasvětil sv. Václavu. Proto podnes nazývá se koruna ta svatováclavskou. Na Karlštejn se Karel rád uchyloval, když si chtěl odpočinouti po vladařských starostech a oddati se zbožnému rozjímání. Stavby tyto slohu gotického, jenž původ má ve Francii, stavěli z počátku mistři cizí, jako Matyáš z Arrasu a Petr Parlér. Záhy však i domácí stavitelé prosluli stavbami tak, že i do ciziny bývali povoláváni, jako Petr z Prachatic, jenž se zúčastnil stavby věže svatoštěpánské ve Vídni.

Stavby Karlovy bývaly také ozdobovány malbami, jež vyváděli malíři cizí i domácí, jako Tomáš z Modeny a Dětřich Pražský. Krásné obrázky a ozdobná začáteční písmena malovány také do knih a v tom se proslavili čeští malíři za Karla IV. a syna jeho Václava IV. obzvláště. Karel, sám muž učený, přál také vědám, aby se u nás zvelebily, založil v Praze vysoké školy, jaké dosud byly jen v Italii, Francii a ve Španělsku. Do Prahy hrnuli se studenti z českých, ale také ze sousedních říší, zvláště z Německa, Polska i z dalekého Švédska. Poněvadž za dvorem českého krále, jenž byl zároveň císařem německým, přicházelo mnoho panstva domácího i z Němec a množství kupců se v Praze scházelo, stala se Praha městem z nejhluchnějších a nejslavnějších v Evropě.

Mezi prvními studenty českého národa na pražské universitě byl i mladý zeman Tomáš ze Štítného. Vystudovav v Praze vrátil se na rodnou tvrz Štítné v krajině Jindřichohradecké. Tvrz tu později zdědil, ale nezůstal na ní, nýbrž pronajav ji odstěhoval se do Prahy. Tu jako již na venkově zabýval se skládáním spisů o věcech mravoučných a náboženských. Knihy takového obsahu psávali učení jenom la-

tinsky. Tomáš ze Štítného skládal je však po česku, a to jazykem jadrným, krásně a srozumitelně pro poučení dětí svých i lidu. Jeden z jeho nejkrásnějších spisů slove „Řeči besední“. Tomáš ze Štítného přečkal Karla IV. Zemřel až za panování syna jeho Václava IV. u vysokém věku.

Karel IV. dosáhl, po čem od mladosti toužil a proč pracoval: zvelebení říše české i ve vzdělanosti i v blahobytu. Umění kvetla, hospodářství, zvláště vinařství a sadařství, se povzneslo, řemesla se zdokonalila a obchod se znamenitě rozmohl. Po všech končinách jeho říše bylo bezpečno a lid, před tím od panstva dost utiskovaný, docházel u soudů spravedlnosti. I hranice české se za Karla rozšířily. Ke koruně české přislušely Čechy, Morava, celé Slezsko, Lužice a na konec panování Karlova i Braniborsko kromě jiných menších panství v Německu. I jazyk český nabýval větší vážnosti a větších práv v městech, kde správu dosud vykonávali němečtí osadníci.

Právem zasloužil si Karel IV. názvu „otce vlasti“. Zemřel r. 1378. Když mrtvé tělo jeho v drahém oděvu kladeno do hrobky v kostele sv. Víta, strhl se veliký pláč a nářek všeho přítomného lidu. A s ním truchlel všecken český národ.

Král Karel byl postavy prostřední, snědé, široké tváře, tmavých očí, černých vlasů. Za volné chvíle rád se zabýval vyřezáváním a latinským spisováním. Napsal mimo jiné legendu o sv. Václavu a vlastní životopis, kteréžto spisy byly na jeho podnět přetlumočeny na jazyk český.

O VÁLKÁCH HUSITSKÝCH

Ve 14. století rozmohly se ve veřejném životě mnohé zlořády; též v části duchovenstva zavládla nekázeň. Mnozí vpravdě zbožní a vážní mužové to těžko nesli a přičiňovali se proto upřímně o nápravu mravů a křesťanského života, jako již činil Karel IV. a znamenitý jeho rádce Arnošt z Pardubic, první arcibiskup pražský. Z nejhorlivějších karatelů těchto zlořádů byl mistr Jan Hus z Husince, jenž se narodil za panování Karla IV. Vystudovav na vysokých školách pražských, přijal svěcení kněžské a stal se kazatelem v kapli betlemské a profesorem na universitě v Praze. Složil mnoho spisů obsahu náboženského jazykem latinským

a českým. Mateřského jazyka, jehož pravopis zdokonalil, byl horlivým milovníkem a obhájcem.

S mnohými jinými věrnými Čechy těžko nesl, že Čechové na svém vysokém učení mají při veškerých volbách hlas jenom jeden, kdežto cizinci, hlavně Němci, měli hlasy tři. I přičinil se usilovně o to, aby to bylo v opak obráceno, a přispěním některých dvořanů také toho u krále Václava IV. dosáhl. Hus byl vroucně zbožný, života vzorného. Nekázeň, jakou kolem sebe viděl, jej rmoutila. I kázal v kapli Betlémské proti nehodným výmluvně a ohnivě, takže na jeho kázání hrnuli se posluchači ze všech vrstev obyvatelstva: dvořané, měšťané, mladí kněží, studenti, řemeslníci. Ale když ve svých přednáškách na universitě jal se hájiti některých článků, které od církve prohlášeny za bludné, vyzván jest, aby se odebral do Kostnice při Bodamském jezeře ospravedlniti se.

V ten čas totiž sešel se tam sněm církevní, jenž měl jednati o nápravě církve. Hus, maje průvodní list od císaře Zikmunda, bratra českého krále Václava IV., odebral se do Kostnice r. 1414. Tam na něm žádáno, aby odvolal články učení svého, jež sněm za bludné prohlásil. Mistr Jan Hus však žádal, aby byl přesvědčen, že bloudí; ale sněm trval na tom, aby jen odvolal. Když toho neučinil, upálen jest 6. července 1415, kteroužto smrt podstoupil odevzdaně a modle se. Přátelé jeho a přívrženci v Čechách hluboce se zarmoutili nad jeho smrtí; na císaře však Zikmunda velice se hněvali, že nedbaje průvodního listu, který sám vydal, dopustil, aby byl milovaný mistr potupně upálen. Přívrženci Husovi začali již za života Husova přijímati pod obojí způsobou. Jeho učení se rozšířilo po celých Čechách tak, že se většina národa k němu hlásila. Papeže neuznávali za svou hlavu, zavrhovali některé svátosti, latinské obřady a kostelní roucha. Ti po svém předním sídle Táboře sluli táboři, kdežto ostatní mírnější husité, kteří v církvi zůstali a jichž byl větší počet, nazývali se kališníci, podobojí nebo také Pražané.

Ti všichni konali valné schůze nejvíce na výšinách pod širým nebem, kdež se oddávali pobožnosti. Když pražští husité ubírali se jednou procesím a s novoměstské radnice hosen byl na kněze svátost nesoucí kámen, strhlo se v Praze proto veliké vzbouření. Král Václav IV., uslyšev o tom na Novém Hradě u Kunderatic, rozčilil se tak prudce, že raněn jest mrtvicí a zemřel r. 1419.

O trůn český hlásil se nyní bratr jeho císař Zikmund, jenž byl také králem uherským. Čechové však jej zamítli a nepřijali, když nechtěl svoliti přijímání pod obojí a některým jiným jejich žádostem. Z toho vypukly dlouholeté války, jimž říkáme husitské.

Císař Zikmund chtěl Čechy mocí donutit, aby jej uznali králem a zřekli se kalicha. Naši předkové však vidouce, že běží o záhubu celého národa, sebrali všechnu sílu a hrdinsky se bránili mocnému protivníku, jenž vojsko za vojskem do Čech vodil nebo posílal z Uher i Němec. V tom velikém zápase proslavil se nad jiné Jan Žižka z Trocnova, zeman český, vůdce nepřemožený, jenž, ač byl jednooký, pak i zcela nevidomý, porážel vojska císaře Zikmunda a jeho spojenců. Slavně zvítězil u Prahy na Vítkově hoře, jež dnes Žižkov slove, pak u Kutné Hory i u Německého Brodu. Památná je Žižkova výprava do Uher, z které, ač se všech stran Uhři na něj přesilou doráželi, vrátil se bez pohromy. Na této výpravě i v jiných bojích užíval vozových hradeb. Naučilť svůj branný lid vozy válečné i špízni pořádati, šikovati a těsně srážeti kolo na kolo v mocnou hradbu, jak bylo třeba podle počtu a síly nepřátel. Z těch vozových hradeb vítal je, když hnali útokem, střelbou z děl, tenkrát ještě málo rozšířených. Žižka, muž již starší, jezdíval za těch válek na bílém koni s hejtmanským palcátem v ruce. Postavy byl prostřední, ale sporý, ramenatý, kulatý, široké tváře s klípцем přes levé oko.

Když se r. 1424 vypravil proti spojencům císaře Zikmunda na Moravu, oblehl cestou Přebyslav; a tu jej stihla smrt. I byl pochován nejprve v Hradci Králové, později v Čáslavi v kostele sv. Petra a Pavla; tam odpočívalo jeho tělo na dvě stě let, až r. 1622 dal nejvyšší mincmistr na Horách Kutných Vilém z Vřesovic hrob Žižkův zkaziti. Lid český však na slavného hrdinu a vojevůdce nezapomněl a s pokolení na pokolení šla jeho památka. Podle obecného mínění pochází většina rozvalin hradních v Čechách z jeho časů, jako by on byl všechny hrady pobořil. Než tomu není tak. Většina těch hradů vzala za své za války třicetileté a po ní nebo také požáry. — Ti, kteří ve vojsku husitském byli Žižkovi nejoddanější, nazývali se po jeho smrti sirotci; a tak vznikla vedle strany táborské a pražské ještě třetí strana. Mezi sebou bývaly často na štíru, ano v nepřátelství; než kdykoliv nepřítel se blížil, nechali všech svárů, byli jenom Čechové a bojovali společně jako bratři. Tak dobyli,

vedeni jsouce knězem Prokopem Holým a jinými znamení-
tými vůdci, mnoho slavných vítězství, jako u Ústí nad La-
bem (1426), u Tachova (1427), zvláště pak u Domažlic
(1431). Tu již císař Zikmund i sněm církevní, jenž se zatím
sešel v Basileji, vidouce, že Čechů mocí nepřemohou, začali
s nimi po dobrém o mír vyjednávat. Mírnější husité, hlavně
Pražané, se dohodli se sněmem. Táboři však toho ujednání
nechtěli uznati a přijmouti. Proto se znepřátelili s Pražany,
s kterými se spojila šlechta. S tábory pak drželi sirotci.
Poněvadž se tyto strany nemohly dohodnouti, došlo r. 1434
k bitvě u Lipan, ve které velel táborům a sirotkům Prokop
Holý, Pražanům Diviš Bořek z Miletínka. V tomto bratro-
vražedném boji byli táboři poraženi a přednější vůdcové
jejich i sám Prokop Holý tu padli. Vojenská moc táborů
byla zničena. Potom už ostatní Čechové snáze se dohodli
i s císařem Zikmundem, a to v Jihlavě 1436, kdež splnil Če-
chům všechny jejich podmínky, které před lety zamítal.
I stal se českým králem, nikoli však přítelem Čechů. Ale
dlouho nepanoval. Zemřel už rok po sjezdě jihlavském.

J I Ř Í Z P O D Ě B R A D

Albrecht rakouský, zeť a nástupce krále Zikmunda,
panoval v Čechách jen dvě léta. Poněvadž jeho nedospělý
syn Ladislav Pohrobek nemohl se vlády ujmouti, nastaly
v Čechách dlouhé spory hlavně mezi přívrženci kalicha, a
těch byla velká většina všeho národa, a mezi těmi, kteří
přijímali pod jednou způsobou. Posléze uznán za správce
království náčelník kališníků Jiří ze starobylého rodu pánů
z Kunštátu a z Poděbrad, jehož kmotrem byl podle pověsti
Jan Žižka z Trocnova. Jiří z Poděbrad vládl ve jménu ne-
zletilého krále Ladislava, jehož panství v Uhrách hájily zá-
stupy statečných českých bojovníků husitských. Vedl je pro-
slavený vojevůdce český Jan Jiskra z Brandýsa, jenž opa-
noval celé Slovensko.

Jiří z Poděbrad spravoval království znamenitě. Moci
královské navrátil mnoho panství, před tím od pánů neprá-
vem odňatých, obnovil soudy, urovnal všelike spory majet-
kové, které vznikly za husitských válek i po nich, zavedl
bezpečnost v zemi, potřel loupežnictví. Země byla u velkém
opokojení, rolník i řemeslník mohli se klidně věnovati své-
mu dílu, obchodník bezpečně šel za obchodem. Za onoho

času panovala také znamenitá úroda, takže bylo nadmíru lacino. Žejdlík českého dobrého vína stál haléř, čtrnáct vajec jeden peníz. Sto ovec bylo za kopu grošů, šedesát krav za sto grošů.

Za těchto pokojných časů mohli Čechové zase volněji vzdělávati vědy a umění. Universita se zvelebovala a cizinci ji počali zase navštěvovati. Jazyk český se v ty doby všude ožíval, u dvora, v nejvyšších úřadech; i za hranicemi, jmenovitě u šlechty v Polsku a na Litvě docházel obliby. Města pak v Čechách, jež do husitských válek měla namnoze německou správu, stala se úplně českými.

Jiří z Poděbrad se také o to staral, aby mladý král se naučil jak náleží česky a v Čechách pobýval. I když král Ladislav ujal se sám vlády, zůstal Jiřík jeho rádcem. Mladý panovník však dlouho nepanoval. Upadl do těžké nemoci a zemřel v osmnáctém roce věku l. 1457. O český trůn se pak ucházel francouzský král Karel VII. pro svého syna a někteří knížata němečtí. Než národ přál si míti Jiříka z Poděbrad králem, a když stavové, t. j. šlechta a zástupcové královských měst, jej r. 1458 na radnici staroměstské zvolili, zaplesala Praha i všecken národ.

První čas panování Jiřího byl jako za jeho správcovství. Mír trval, pořádek a blahobyť; král obnovil moc koruny a nabyl takové vážnosti, že knížata němečtí ho nejednou žádali, aby byl rozhodčím v jejich sporech. Podobalo se, že se české říši vracejí blahé časy, jaké bývaly za Karla IV., slavné a žehnané paměti. Ale nezůstalo tak. Sněm bavorský schválil Čechům přijímání pod obojí. Papež Pius II. však prohlásil to za neplatné a žádal na Jiřím, aby se zřekl kalicha a vystoupil proti přijímání pod obojí. Jiřík, upřímný kališník, při tom však spravedlivý i k těm, kteří přijímali pod jednou, nemohl tak učiniti a odepřel to i papežovi Pavlovi II., nástupci Pia II. Papež popudil proti králi Jiřímu české panstvo podjednou, které smluvilo proti králi spolek čili jednotu na Zelené hoře, a nabádal německá knížata, aby se chopili zbraně proti českému králi. Ti však neuposlechli; zato Matyáš, uherský král, začal válku a vpadl přes Moravu do Čech, všude zemi hubě. Když po druhé vtrhl do Čech, sevřel ho král Jiří u Vilémova svým vojskem tak, že jej mohl zajmouti s veškerou jeho mocí vojenskou. Ale když Matyáš žádal o mír, propustil jej velkomyslně na slib, že už nebude proti němu válčiti. Matyáš slovu nedostál; vojnu obnovil, i za českého krále se dal prohlásiti. Král Jiří, jemuž

zemanstvo, města a všechen lid byli věrně oddáni, přemohl odbojné pány české i Slezany a vítězně potíral voje Matyášovy na Moravě. Již již vítězil nad Uhry, v tom zemřel r. 1471. Pochován jest v hrobce u sv. Víta, kdež odpočívá jako Karel IV. Když umřel, rozléhaly se po Praze pláč a úpění. Však nejen podobojí, ale i katolíci oplakávali krále, o kterém šel obecný hlas, že jemu podobného v Čechách nikdy nebylo.

Za krále Jiřího vznikla v Čechách nová společnost náboženská. Stoupenci nové víry, přijavše učení Petra Chelického, založili na Rychnovsku obec, kde chtěli žít jako první křesťané v bratrské lásce a prostotě mravů. Jiří nepřál novotám náboženským, vida v nich nebezpečenství pro národ, a hleděl Jednotu bratrskou potlačit v zárodku, ale Bratři přes všechny útisky se rozmáhali po Čechách i po Moravě a zakládali nové osady bratrské. Později pak přispěli platně k rozvoji vzdělanosti české.

ŘÍŠE ČESKOUHERSKÁ ZA JAGELLOVCŮ

Stavové čeští zvolili po smrti Jiřího z Poděbrad za českého krále Vladislava, syna polského krále Kazimíra z rodu Jagellovců. Patnáctiletý Vladislav musil ihned válčiti, neboť Matyáš, král uherský, obnovil opět boj. Po sedmi letech smluvili oba panovníci mír v Olomouci, podle kterého musil Vladislav přenechat Moravu, Slezsko a Lužici králi Matyášovi na čas jeho života, takže jemu samému zbyly jen Čechy. Doba panování Vladislava Jagellovce v Čechách byla málo utěšená. Spory mezi kališníky a vyznavači podjednou trvaly dál a nadto přibýly ještě jiné mezi vyšší šlechtou čili pány a nižší čili rytíři o místa při úřadech dvorských a později také dlouhý spor šlechty se stavem městským. Mírný, dobrý, ale slabý král nesjednal pořádku, ano povoloval šlechtě, takže moc královská za něho hrubě poklesla. Šlechta utiskovala selské poddané, takže se nesměli bez povolení své vrchnosti volně stěhovati nebo jiný stav voliti. Místem se rolníci až bouřili, a kdož se jich ujal, jako Dalibor z Kozojed, zle to odpykal.

Když roku 1490 Matyáš král zemřel, zvolili Uhři Vladislava za krále. Tenkráté připojeny Morava, Slezsko a Lužice zase ke království českému. Král Vladislav neměl ani v Uhrách velké moci; ba šlechta uherská ztenčovala mu ji

více nežli česká. Velkou starost působili Vladislavovi také Turci, kteří, opanovavše Balkánský půlostrom, chtěli se také Uher zmocniti. Proti nim smluvil Vladislav r. 1515 ve Vídni spolek s bratrem svým Zikmundem, králem polským, a s císařem Maxmiliánem z rodu habsburského. Tenkráté také sjednáno, aby syn Vladislavův Ludvík pojal vnučku Maxmiliánovu Marii za manželku, vnuk pak Maxmiliánův Ferdinand aby se oženil s dcerou Vladislavovou Annou, a též aby, kdyby jeden z těchto rodů vymřel, druhý po něm dědil jeho země.

Rok poté Vladislav zemřel. Vzdělanost v Čechách za jeho vlády celkem poklesla. Právníctví však znamenitě pěstováno. Jako právníční spisovatelé prosluli pan Jan Tovačovský z Cimburka na Moravě a v Čechách Kornel ze Všehrd. Král Vladislav, jemuž přezdívali král „dobře, dobře“, byl milovníkem staveb. Za něho obnoven královský hrad v Praze, věže jeho opraveny a nová věž vystavěna, jež pak nazvána Daliborkou. Z této obnovy zachoval se na hradě pražském jmenovitě veliký sál, dnes „vladislavský“ jmenovaný. Za panování krále Vladislava vystavěna také v Praze krásná věž Prašná brána a v Kutné Hoře chrám sv. Barbory, o nichž pracovali nejslavnější stavitelé té doby Matěj Rejsek z Prostějova a Beneš z Loun nebo z Pistova. Nástupcem Vladislavovým byl mladičký jeho syn Ludvík. Za něho skončen dlouhý spor mezi šlechtou a městy českými hlavně přičiněním vlasteneckého pána Viléma z Pernštejna, po němž se nám zachovalo mnoho krásných českých listů. V ty časy počalo se v Čechách šířiti učení Luterovo, k němuž se přidávali většinou kališníci. Veliké nebezpečství zahrozilo Uhrám. Sultán Soliman vtrhl do země. Král Ludvík ztěžka sháněl proti němu pole, poněvadž šlechta uherská byla neochotna, ano nesnáze mu strojila. A pomoc česká nedorazila včas. Ač měl sultán vojsko dvanáctkrát silnější, nicméně obořil se na něj král Ludvík na radu zpupných pánů uherských a byl za krátko na hlavu poražen (1526).

Král v plném brnění ujížděje z bitvy na zraněném koni, musil přebrodit rozbahněný potok. Kůň, chtěje vyskočiti na druhý břeh, převrátil se do močálu a král s ním. Jezdec i kůň zapadli do bahna a utonuli. Mrtvola krále teprve dvacetiletého, ale již prošedivělého, později nalezena a pochována v Královském Bělehradě.